

Vier eeuwen Nederlanders naar Amerika
Hans Krabbendam

In de afgelopen vier eeuwen zochten naar schatting een half miljoen Nederlanders een betere toekomst op het Amerikaanse continent. In de zeventiende eeuw waren ze vooral gericht op avontuur, roem en gewin, in de negentiende en twintigste eeuw trokken land en werk hen naar Amerika en in de eenentwintigste eeuw rust en ruimte.

Zeventiende eeuw

Door de eeuwen heen zijn miljoenen emigranten naar Amerika getrokken vanwege de godsdienstvrijheid. Voor de Nederlandse emigranten was deze reden niet de belangrijkste. De eerste kolonisten uit de lage landen die zich in Amerika vestigden, waren wel ontworteld geraakt door de strijd tussen protestanten en katholieken, maar die ervaring leidde niet rechtstreeks tot hun transatlantische avontuur.

De dertig gezinnen die in 1624 door de West Indische Compagnie (WIC) naar de monding van de Noordrivier (beter bekend als de Hudson rivier) vervoerd werden, waren protestanten uit Frans-Vlaanderen rond Valenciennes en Roubaix. Ze waren geïsoleerd geraakt nadat de meeste van hun geloofsgenoten al de vlucht hadden genomen uit de katholieke zuidelijke Nederlanden naar het noorden. Na enige omzwervingen kwamen ze in dienst van de WIC die hen als pioniers wilde inzetten voor de landbouw in ruil voor de overtocht, twee maanden proviand, land en het recht om met de indianen handel te drijven. Ze concentreerden zich in Fort Amsterdam, dat vanaf 1625 Nieuw Amsterdam heette en in het volgende jaar dankzij de officiële grondaankoop van Manhattan (de beroemde \$ 24 purchase) Nederlands grondgebied werd.

Over het leven van deze eerste groep is weinig bekend, maar het was wel tekenend dat deze passanten de eerste 'coloniërs' waren in *Nova Belgica* (de verlatijnste naam voor de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden). Dit land was in de zeventiende eeuw immers zelf een immigratieland. Het grootste deel van de 12.000 personen die in de volgende twee eeuwen de gevaarlijke oversteek uit de Nederlanden naar Amerika maakten deed dat in de periode 1614-1664, toen Nieuw Nederland onder het bewind van de Amsterdamse kamer van de WIC stond. Onder de achtduizend inwoners van Nieuw Nederland in 1664, toen de kolonie door de Engelsen werd veroverd, bevonden zich overigens ingezetenen uit heel Europa, die vaak een tijdje in de Republiek hadden vertoefd.

De meeste immigranten kwamen naar de Nieuwe Wereld vanwege hun beroep als soldaat of werknemer van de WIC. Velen van hen bleven na hun contracttijd in Amerika wonen, lieten hun gezin overkomen en werden boer, winkelier of ambachtsman. De elite van bestuurders, grote handelaren en grootgrondbezitters, zoals Kiliaen van Rensselaer, was klein, maar welvarend. Ze voerden naast de tienduizenden bevervelen, graan en tabak uit naar Europa.

Ondanks de goede haven, de vruchtbare bodem, de rijke fauna en de handelsbereide indianen, waren de omstandigheden in Nieuw Nederland verre van ideaal. Spanningen met de vertegenwoordigers van de Compagnie die het alleenrecht op de pelshandel in handen hield, onnodige strafexpedities tegen de indianen die een geweldsspiraal in gang zette, gepaard met verwaarlozing van de defensie en bij dit alles het ontbreken van zelfbestuur, zorgden voor veel ontevredenheid onder de burgers. De privatisering van de pelshandel na 1630 was een stap in de goede richting, maar trok nauwelijks meer kolonisten aan. Pas nadat Nieuw Amsterdam in 1653 een eigen stadsbestuur en rechtbank mocht instellen verbeterde de situatie voor de burgers en die kwamen in grotere getale dan voor die tijd, ook omdat de omstandigheden in de Republiek in die tijd verslechterden.

De ernstigste bedreiging voor de kolonie kwam uit het buitenland, vooral uit (Nieuw-)Engeland. De aanleg in 1653 van een verdedigingswal aan de Walstraat hielp niets tegen de Engelse vloot die in 1664 tijdens de Tweede Engelse oorlog op de rede verscheen en de overgave van Nieuw Nederland opeiste en verkreeg.

Na de overgang naar Engelse handen stagneerde de bevolkingsaanwas uit de Republiek. Steeds meer Engelsen vestigden in New York. Deze Engelse dominantie onderstreepte voor het eerst expliciet de culturele eigenheid van de Hollanders. Als middel om zich te onderscheiden van deze nieuwkomers maakten de eerdere families werk van expliciete verwijzingen naar de Republiek: in naamgeving van hun kinderen, in taal, in de aanschaf van typische gebruiksvoorwerpen als de kast en voedsel als

oliekoeken. Dankzij natuurlijke groei door geboorten bleef een *Dutch* subcultuur in stand waarbij zich ook niet-Engelse bewoners aansloten. Die eigen cultuur was het sterkst op het platteland van New York en New Jersey. De stadse economische elite ging in de achttiende eeuw het eerst over op de Engelse taal en gewoonten.

De eerste volkstelling in het onafhankelijke Amerika in 1790 telde 3,9 miljoen inwoners, waaronder 100.000 burgers van Nederlandse afkomst. Tachtig procent van deze groep woonde in een cirkel van 80 kilometer rond de stad New York, in de staten New York en New Jersey.

Negentiende eeuw

Ondanks de grote concentratie van Nederlanders in New York, werd de Big Apple niet de belangrijkste verzamelaarsplaats van de emigranten in de negentiende eeuw, op één uitzondering na: de joodse emigranten. Zij vertrokken in de eerste helft van de negentiende eeuw uit Nederland omdat de economie was vastgelopen en vestigden zich in de drie grote steden, New York, Philadelphia en Boston met eigen synagogen, begraafplaatsen en liefdadigheidsorganisaties. Binnen twee generaties gingen ze geruisloos op in de grote joodse gemeenschap. Een tweede golf joodse emigranten uit Nederland, tussen 1870 en 1915, bestond uit arbeiders in de tabak- en diamantindustrie in Amsterdam. Zij waren eerder uit Oost Europa naar de hoofdstad getrokken om onderdrukking te ontlopen en ze telden verhoudingsgewijs veel armen. In New York verenigden ze zich in clubs voor onderlinge bijstand die de plaats van de synagogen innamen. Zij emancipeerden zich via socialistische netwerken en deze strategie liep uit op snelle aanpassing aan Amerikaanse gebruiken.

Deze joodse emigranten waren een voorbode van een omslag van een immigratie- naar een emigratieland die zich halverwege de negentiende eeuw in Nederland voltrok. De nasleep van de Franse tijd, de afscheiding van België in 1830, de crisis in de internationale handel na het bankroet van WIC en VOC en de trage industrialisatie leidden tot een grote bevolkingsdruk. Een soortgelijke spanning tussen bevolkingsgroei en beperkte bestaansmiddelen had in combinatie met godsdienstige en politieke onderdrukking al tot een uittocht geleid vanuit de Duitse staten. Deze landverhuizers trokken via Rotterdam naar Amerika en brachten onderweg allerlei Nederlanders op hetzelfde idee. In 1846 was de tijd rijp voor georganiseerd vertrek op grote schaal.

In dat jaar stapelden zich bovenop de genoemde structurele economische problemen in Nederland acute zorgen voor het dagelijks leven veroorzaakt door opeenvolgende jaren van misoogsten in de graanverbouw en vooral in de aardappelteelt. De vooruitzichten waren somber, te meer omdat de bestaande politiek weinig oplossend vermogen had. De bevolking ervoer een toenemende belastingdruk en een nijpend gebrek aan handelingsvrijheid.

Dit pessimisme over de Nederlandse toekomst werd het sterkst gevoeld door een groep protestanten die zich sedert 1834 van de Nederlandse Hervormde Kerk had afgescheiden omdat die te weinig ruimte bood voor hun orthodoxe opvattingen. Tegen de verdrukking in was deze groep 'afgescheidenen' rond 1846 aangegroeid tot enkele tienduizenden personen, die samen een landelijk netwerk vormden. Anders dan de deftige dominees, stonden hun voorgangers dicht bij het kerkvolk en waren ze praktisch ingesteld. Omdat ze geestelijk en materieel weinig van Nederland verwachtten, onderzochten deze predikanten de mogelijkheden om met hun kerkvolk mee naar Amerika te gaan. Dankzij reisbeschrijvingen en contacten met geestverwanten in Amerika kwamen ze tot de conclusie dat Amerika de vrijheid bood die hen in Nederland werd onthouden. Binnen een jaar trokken groepen van tussen de 200 en 800 personen uit het Overijssel, Utrecht, Zeeland, Gelderland en Friesland naar Amerika, gefinancierd door enkele vermogende ondernemers die zelf meetrokken en geleid door predikanten.

Hoewel de afgescheidenen nooit een meerderheid onder de emigranten vormden, bepaalden zij grotendeels het beeld van deze vroege emigratie. Dat kwam doordat zij voor vertrek concrete plannen hadden gemaakt voor de inrichting van hun toekomstige gemeenschap met voorzieningen voor een school, kerkgebouw en een arts. Bovendien hielpen zij elkaar tijdens de riskante fase van vertrek en vestiging. Deze zaken leverden hen landelijke publiciteit op. Andere protestanten sloten zich bij hen aan.

De timing was perfect, vooral voor degenen die in de landbouw werkzaam waren. In Nederland was grond duur en arbeid goedkoop, in Amerika was dat precies andersom. Juist rond 1846 werden nieuwe staten in het westen van Amerika tot de Unie toegelaten die graag meer inwoners wilden krijgen. Wie droomde van een eigen boerderij voor zichzelf en voor zijn kinderen, zag de voordelen van het

vertrek. Omdat de organisatoren compleet nieuwe dorpen wilden stichten, was er ook behoefte aan winkeliers, timmermannen, kleine fabrieken en ambachtslieden.

De groepsgewijze emigratie bleek cruciaal om de krachten te bundelen en de lasten te verdelen. Regionale concentratie versterkte de onderlinge solidariteit. Dominee Albertus van Raalte (1811-1876) trok met honderden Overijsselaars naar de staat Michigan. De kapitaalkrachtige dominee Hendrik Scholte (1806-1868) leidde een gezelschap van 800 mensen uit centraal Nederland naar het vruchtbare Iowa. Een derde groep van 450 Zeeuwen onder leiding van hereboer Jannes van der Luijster (1789-1862) voegde zich bij Van Raalte in westelijk Michigan. Deze drie groepen vertrokken als vereniging en hadden een reglement dat voorzag in praktische zaken: de bekostiging van de overtocht, de verdeling van het gezamenlijk verworven land, de bouw van scholen en kerken.

Oorspronkelijk was het de bedoeling dat deze groepen één christelijke kolonie zouden stichten, maar daarin slaagden ze niet omdat ze uit verschillende informatiebronnen concludeerden dat de kansen op succes in hun eigen staat het beste waren. Het schijnbare nadeel van gespreide vestiging veranderde in een voordeel: elke kolonie deed haar best om nieuwe immigranten aan te trekken. De contacten met het thuisfront werden aangehouden en zo ontstond een hechte immigratietraditie met rechtstreekse banden tussen streken in Nederland en in Amerika. Vanaf 1850 werd emigratie één van de mogelijkheden voor wie het in Nederland niet zag zitten. Dat gevoel kon veroorzaakt worden door persoonlijke problemen zoals dienstplicht, dreigende gevangenisstraf, verstoorde familierelaties of door meer algemene economische afwegingen, die voor de meeste immigranten de doorslag gaven.

Boeren met geld konden in Iowa gedeeltelijk ontgonnen landerijen kopen van Amerikanen die nog verder naar het westen trokken. Landloze arbeiders leenden geld van de vereniging voor een eerste aanbetaling van stukken bos in Michigan. De bomen leverden als bouwmaterialen voor de snelgroeende steden contant geld op (en vaak een gebroken rug). Wie geen boer wilde worden kon werk vinden in de steden die aan de spoorlijnen naar het westen lagen, zoals in Albany, Rochester, Buffalo in New York, Cleveland, Ohio, Detroit of Chicago. Zo ontstond geleidelijk een geografisch netwerk van stedelijke en plattelandskolonies, die samen een rijk scala aan mogelijkheden vormden voor Nederlandse immigranten in Amerika. Deze groepen Nederlandse immigranten profiteerden van de Amerikaanse mobiliteit en konden toch binnen de subcultuur blijven als ze dat wilden.

Tegelijkertijd rekruteerde pater Theodorus van den Broek, die al sedert 1836 missie bedreef onder de Menominee indianen in de staat Wisconsin rooms-katholieke immigranten uit Oost-Brabant. Zij vestigden zich daar in 1848 in dorpen. De meeste katholieken trokken naar de steden Detroit en Chicago, waar ze tot ongeveer 1920 hun eigen parochies behielden.

Die flexibiliteit was nodig om de schommelingen in de Amerikaanse economie het hoofd te kunnen bieden. De economische crises van 1857, 1873 en 1893 drukten het zwaarst op degenen die het laatst waren aangekomen. Dankzij de goede berichtgeving en de relatief goede omstandigheden in Nederland, wisten de gegadigden dat ze hun vertrek moesten uitstellen tot de economie zich had hersteld. Dat gold ook tijdens de troebelen in de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865). De statistieken tonen steeds de inhaalslag van immigranten na een crisis. Tussen 1840 en 1940 vertrokken 200.000 emigranten uit Nederland naar de VS, ongeveer 90 procent van alle overzeese landverhuizers, gemiddeld 2000 per jaar. Na 1924 werd het aantal immigranten dat in Amerika werd toegelaten aan een maximum gebonden. Voor Nederland lag dat aantal op ongeveer drieduizend personen. Meestal was dat genoeg, maar na de Tweede Wereldoorlog stonden er 40.000 op een wachtlijst.

Bloei van de Nederlandse gemeenschappen in het middenwesten

Dat west Michigan zich kon ontwikkelen tot het centrum van de Nederlandse immigratie was een gevolg van de bloei van de stad Grand Rapids. Net acht jaar oud toen de eerste Hollanders in de nabijheid neerstreken, kende het een hoog groeitempo dankzij haar ligging aan de rivier de Grand en de bosbouw. De stad lag op de grens van een enorm areaal aan hout. Snelstromende rivieren leverden waterkracht voor houtzagerijen en machinefabrieken. De afzet van bouwmaterialen naar Chicago en Detroit was constant. Aansluiting op het spoorwegnet in 1858 opende nieuwe mogelijkheden: gipswinning en vooral de meubelindustrie namen een grote vlucht. In 1850 telde de stad 2.686 bewoners, waarvan tien procent uit Nederland afkomstig was. Aanvankelijk waren dat vooral jonge immigranten, kinderen van boeren in de omtrek die het gezinsinkomen aanvulden door als huishoudhulp of knecht te werken. De stad was de reddingsboei voor de plattelandsgemeentes in de omtrek in moeilijke tijden. Ze leverde naast contanten, voedsel, handelswaar en diensten voor de regio. Na 1870 bleven steeds meer Nederlandse immigranten

in de stad wonen. In 1880 was het aantal inwoners 32.000, van wie er ruim 7.000 in Nederland waren geboren. Grand Rapids was zo goed bekend dat bij elk agentschap van de Holland Amerika Lijn kaartjes met deze bestemming gekocht konden worden. De bloeitijd in de meubelindustrie lag in de jaren 1920 met twaalfduizend arbeidsplaatsen, die voor de helft door Nederlanders werden ingenomen. Tegenwoordig beschouwt een kwart van de 200.000 inwoners zichzelf van Nederlandse afkomst.

Toch was Grand Rapids niet de beeldbepalende plaats van de Hollanders in Amerika. Dat was, hoe kon het ook anders met die naam 'Holland', 45 km ten westen, aan de kust van het Michiganmeer. In 1847 hadden de Ottawa-indianen de wijk genomen naar het noorden en kon dominee van Raalte grote stukken land verwerven om zijn kolonie te stichten. Meer dan een paar barakken stonden er niet. Dat was een teleurstelling voor degenen die dachten in een bestaande nederzetting aan te komen, maar het bood ook alle gelegenheid om de samenleving naar eigen inzichten op te bouwen.

Beslissingen die de hele gemeenschap betroffen, zoals aanleg en onderhoud van wegen, inrichten van scholen en een weeshuis evenals het huren van schepen werden in een dorpsvergadering genomen, totdat in 1850 een eigen stadsbestuur gekozen werd. Het burgerschap werd gelijk na vijf jaar inwonerschap aangevraagd en de ambtenaren gekozen. Tegen die tijd had de kolonie haar bestaansrecht bewezen. Ze had de strenge winters, het uitbreken van malaria en misoogsten overleefd. De naam 'Holland' werkte als magneet voor nieuwe immigranten, evenals de keuze voor provincienamen als dorpsaanduidingen: Zeeland werd een trekpleister en groeide van 885 in 1850 naar 2300 in 1870. Vriesland, Groningen, Overisel en Drenthe groeiden minder snel, maar klonken even vertrouwd.

Immigratiecultuur

Immigranten konden evenwel niet vrijblijvend gebruik maken van het Nederlands-Amerikaanse vangnet. Ze moesten de levensbeschouwelijke achtergrond en expliciete doelstelling om zich als gelovige Nederlanders te profileren wel delen. Het eerste publieke gebouw in de kolonies was steevast een kerk, die als spil fungeerde in de gemeenschap. Plaatselijk hielpen de kerken onderlinge conflicten op te lossen, solidariteit te beoefenen, hulpacties in te stellen en banden te smeden buiten de eigen plaats om.

Protestantse immigranten slaagden er daarbij wat beter in dan katholieke om hun Nederlandse identiteit te bewaren. De katholieken moesten zich immers voegen naar de bestaande kerkstructuur, die al her en der parochies had. Zij wisten in slechts enkele plaatsen op het platteland van Wisconsin en in de steden Green Bay, Chicago en Detroit eigen 'Nederlandse' parochies te stichten. De meesten van hen sloten zich aan bij een gemengde parochie met, bij voorkeur, Duitsers of Vlamingen. Zij verloren binnen twee generaties hun culturele band met Nederland. Alleen een kleine nederzetting in Wisconsin, Little Chute behield haar eigenheid dankzij een sterk schoolsysteem, volkscultuur, zoals het klootschieten en meest recentelijk, de pogingen om een molen met museum te bouwen.

De protestantse immigranten sloten zich aanvankelijk aan bij de al langer in Amerika bestaande Reformed Church in America (zie kader). De eerste golf Nederlandse immigranten waardeerde de ruimte die deze kerk bood voor hun levensstijl en zagen de Amerikaanse vormen niet als een bedreiging. Latere lichtingen verwachtten meer Nederlands gewoontes zoals het zingen van psalmen, een strikte handhaving van de tucht en een duidelijke afbakening van andere kerken, en raakten teleurgesteld. In 1857 vormden zij een nieuw kerkgenootschap, de Christian Reformed Church. Deze scheuring verdeelde de krachten van menige gemeenschap, maar leverde ook een typisch Amerikaans keuzemenu op: Nederlandse immigranten konden nu kiezen of ze sneller of langzamer de Engelse taal en Amerikaanse gebruiken overnamen. Beide kerken deden hun uiterste best om nieuwe immigranten bij zich te krijgen. Het resultaat was dat rond 1900 ongeveer een derde van alle Nederlandse immigranten bij een Nederlands-Amerikaans kerkgenootschap was aangesloten.

Naast de kerk droeg het gezin veel bij aan de instandhouding van de Nederlands-Amerikaanse groep. Nederlanders emigreerden meestal op grond van een weloverwogen beslissing, in tegenstelling tot de wanhopige emigratie uit bijvoorbeeld Ierland. De Nederlandse emigratie leek op die uit Scandinavië, al begon die later en was die omvangrijker. Gezinnen waren niet alleen onmisbaar in het overdragen van tradities, ze stimuleerden ook activiteiten die gericht waren op een toekomst in Amerika. De Nederlandse taal was een instrument om de contacten tussen de generaties te onderhouden; het behoud was geen doel op zich.

In 1920 kon de Nederlandse immigrant kiezen uit ruim twintig kranten die informatie over Amerika, Nederland en zijn of haar medelandverhuizers verstrekten. Per jaar kwam een miljoen poststukken uit het oude land in Amerika aan en stuurden de immigranten haast evenveel poststukken retour. Van

isolement was geen sprake. Die uitwisseling hielp de Nederlandse immigranten in Amerika hun eigenheid onder woorden te brengen. Ze deden dat door zich te onderscheiden met Nederlandse deugden als diepzinnigheid, voorzichtigheid, zuinigheid, standvastigheid en ernst van de Amerikaanse ondeugden als oppervlakkigheid, onrust, commercie en mobiliteit. Een gemeenschappelijk ideaal vonden de immigranten in het streven naar onafhankelijkheid en vrijheid.

Nederlandse immigranten leerden zich snel als verantwoordelijke Amerikaanse burgers te gedragen en maakten gebruik van de ruimte in de plaatselijke politiek. Ze waren echter als groep te klein om een strategisch gewicht in de schaal te leggen. Door betrokkenheid bij de belangrijkste politieke debatten (over vrouwenrechten en drankbestrijding) en gebeurtenissen (zoals de Burgeroorlog en Eerste Wereldoorlog) gingen de immigranten zich steeds meer identificeren met Amerika, vooral met de Republikeinse Partij die bereid was veel in de economie te investeren en de bestaande orde handhaven. Nog rond 1930 vormden de Nederlands-Amerikanen een sterke etnische gemeenschap dankzij de kerken waarbij 225.000 mensen waren aangesloten, de 89 eigen scholen met plaats voor 14.000 kinderen en de vier colleges.

Na Wereldoorlog II

De naoorlogse emigratiegolf werd net als een eeuw eerder aangezwengeld door pessimisme. Die somberheid ging over de economie, waar vooral kleinere boeren en middenstanders het slachtoffer van werden, de als knellend ervaren bureaucratie, het gevoel van ontheemding door oorlogservaring in Europa en Azië, het verlies van Nederlands Indië, de grote woningnood en de dreiging van een derde wereldoorlog. Van de ruim 400.000 Nederlanders die in de periode 1946-1963 emigreerden (bijna 4 procent van de totale bevolking) trokken 147.500 personen naar Canada (36%) en 76.200 naar de Verenigde Staten (19%). De overige 45% van de emigranten schepte zich in voor Australië, Zuid-Afrika, Nieuw-Zeeland of Brazilië. Een tweede overeenkomst met de negentiende eeuw was de oververtegenwoordiging van orthodoxe protestanten. Tussen 1948 en 1952 was 41% van de Nederlandse emigranten die naar Canada en 20% van hen die naar de VS vertrokken gereformeerd, terwijl ze nog geen 10% van de Nederlandse bevolking uitmaakten. Dat was het gevolg van het slim gebruik maken van de historische netwerken, een geöliede organisatie en een activistische instelling. Een tweede grote groep vormde de uitgeweken Nederlands-Indiërs van wie er tussen de 24.000 en 30.000 naar Californië trokken.

Na 1960 zakte de emigratie uit Nederland weer terug en werd Nederland weer een immigratieland tot rond het jaar 2000 de emigratie weer toe ging nemen. Tegenwoordig is er weer meer emigratie dan immigratie. Het zijn, naast een relatief klein aantal boeren die hun bedrijf in Amerika en Canada voortzetten, vooral veel hogeropgeleiden die vertrekken, meesal dertigers. Van de overzeese gebieden is Amerika nog steeds het populairst. Nog steeds verhuizen gemiddeld 3000 personen per jaar naar Amerika, een opmerkelijk constant cijfer, gemeten over anderhalve eeuw. In de volkstelling van 2000 identificeerde 5 miljoen Amerikanen zich met een Nederlandse achtergrond. Met 1,6 procent komt Nederland daarmee op de elfde plaats. Deze riantie positie biedt het bedrijfsleven goede aanknopingspunten voor profijtlijke contacten.

[[Verder lezen](#)]

Jaap Jacobs, *Het zegenrijk gewest. Nieuw-Nederland in de zeventiende eeuw* (Amsterdam: Bert Bakker, 1999).

George Harinck en Hans Krabbendam, red., *Morsels in the Melting Pot: The Persistence of Dutch Immigrant Communities in North America* (Amsterdam: VU University Press, 2006).

Hans Krabbendam, *Vrijheid in het verschiep. Nederlandse immigranten in Amerika, 1840-1920* (Hilversum: Verloren, 2006).

Kadertekst: Nederlandse Protestantse kerken in Amerika

De Reformed Church in America (RCA) is het oudste nog steeds functionerende protestantse kerkgenootschap in Amerika. De kerk, in 1628 in Nieuw Amsterdam gesticht, verspreidde zich eerst over de staten New York en New Jersey en later naar het midden westen. In de loop van de achttiende eeuw vermengde de Nederlandse cultuur zich met de Engelse, al bleef deze kerk nog tot 1772 onder het gezag van de classis Amsterdam. Het Nederlands verloor terrein, de kerkbouw volgde Amerikaanse modellen en de onafhankelijkheidsoorlog bevorderde een Amerikaans bewustzijn. Deze

Formatted: English (U.K.)

aanpassing voltrok zich geleidelijk van generatie op generatie, maar wiste de sporen van de Nieuw-Nederlandse periode niet helemaal uit. In Tappan in de staat New York werd tot 1835 in het Nederlands gepreekt en tien jaar later lukte het niet om de aanduiding 'Dutch' uit de naam te schrappen. Dat gebeurde uiteindelijk pas in 1867 nadat Amerikaanse gewoonten (vooral via muziek en andere ontspanningsvormen in het kerkelijk leven) rond het midden van de eeuw definitief waren doorgedrongen in de kerk. De immigratiegolven van Nederlanders in de tweede helft van de negentiende eeuw zorgden voor sterke groei. Tegelijk leverden die nieuwkomers spanningen op omdat ze hun Nederlandse gewoontes niet wilden prijsgeven.

Die spanning leidde in 1857 in Michigan tot een breuk en de stichting van de Christian Reformed Church in North America (CRC). Na een onzeker begin bouwde het een stabiele en hechte subcultuur op met eigen onderwijs- en zorginstellingen, periodieken en een jaarlijkse synode. Dankzij haar Nederlandse oriëntatie sloten de meeste protestantse immigranten die kerkelijke continuïteit zochten zich bij de CRC aan. Maar ook dit kerkgenootschap ontkwam niet aan het amerikaniseringproces en liet al in 1904 het woord *Dutch* uit haar naam weg. Het zwaartepunt van deze kerk ligt in het Amerikaanse middenwesten met een grote tak in Canada waar een kwart van het aantal kerken te vinden is. Door zending, evangelisatie en kerkplantingen voegden sinds de jaren 1960 zich een aantal van Aziatische, Indiaanse en zwarte gemeentes bij beide kerken, waardoor ze minder exclusief Nederlands werden. Pogingen om te fuseren zijn al diverse keren ondernomen. In het middenwesten zou die fusie kunnen lukken, maar dan zouden de RCA kerken aan de oostkust, waar de bron ligt voor de identiteit van de kerk, afhaken. Dat levert per saldo dus niets op.

Kadertekst: Robert Schuller

Deze populaire Amerikaanse televisiepredikant werd in 1926 geboren in een Nederlands-Amerikaans immigrantengezin in Alton, Iowa. Tijdens zijn opleiding aan Hope College verzette hij zich tegen de leer van de zondigheid van de mens en verving hij die door een door 'God geïnspireerd streven naar eigenwaarde'. Hij richtte de aandacht op de idealen die de mens door het geloof kan realiseren. Nadat hij in 1955 dominee werd in de Reformed Church in America bouwde hij een religieus imperium. Zijn eerste kerk in een openlucht filmtheater groeide uit tot één van de eerste megakerken: de Crystal Cathedral, in Garden Grove, Californië. Hij werd sterk beïnvloed door de positieve denkers Dale Carnegie (*Zo maakt u vrienden en goede relaties*) en Norman Vincent Peale (*De kracht van positief denken*). Zijn therapeutische aanpak mengt populaire psychologie en theologie. Zijn boodschap is gericht op de behoeften van het individu en op de gemeenschap en niet op de belangen van het kerkverband. Door zijn motiverende stijl van spreken spreekt hij velen binnen en buiten de kerken aan. Deze boodschap brengt hij in vele varianten in zelfhulpboeken, kerkdiensten en tv-optredens in tientallen landen. Ook in Nederland wordt zijn programma *The Hour of Power* goed bekeken. Autobiografie: *De reis van mijn leven: van een boerderij naar een kathedraal* (Utrecht 2002).

Kadertekst: Kadertekst: Zeeland (her)ontdekt Amerika

Niet alleen in Amsterdam ook in de provincie Zeeland valt in 2009 van alles te beleven over de vier eeuwen Nederlands-Amerikaanse betrekkingen: tentoonstellingen, lezingen, stadswandelingen, concerten. Dat programma heeft de titel *Zeeland (her)ontdekt Amerika*

Het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen richt zelfs drie bijzondere tentoonstellingen in:

21 februari t/m 10 mei: COAST GUARD ART COLLECTION, Zeeland (her)ontdekt Amerika.
Maritieme topstukken van **COGAP**, de Amerikaanse kustwacht.

16 mei t/m 30 augustus: PORT OF NEW YORK, Zeeland (her)ontdekt Amerika.
Veertig werken van de leden van de Salmagundi club uit New York. Speciaal voor de herdenking gemaakte realistische schilderijen over de haven New York met verwijzingen naar de Nederlandse havens.

5 september t/m 7 februari 2010: 400 JAAR MANHATTAN, Zeeland (her)ontdekt Amerika.

In deze tentoonstelling is het panorama van de geschiedenis via Manhattan te zien. Vanuit Vlissingen zijn 25 speciaal gemaakte doeken verscheept naar Amerika. 25 Amerikaanse kunstenaars hebben een moment uit de geschiedenis van Manhattan gekozen en verbeelden dit op doek. Een unieke doorkijk in de geschiedenis is hiermee ontstaan. Deze tentoonstelling is zowel in Vlissingen als New York te zien.

Naast de tentoonstellingen organiseert het muZEEum in 2009 ook de 'Stadswandeling 400 jaar Hudson'.

Voor een overzicht van de activiteiten in Zeeland zie www.roosevelt.nl

[Naast de tijdelijke tentoonstellingen biedt het muZEEum het hele jaar door een spannende en leerzame ontdekkingsstocht door de maritieme geschiedenis van Zeeland door middel van de thema's Water, Werk, Glorie en Avontuur. Het muZEEum is gevestigd in een gebouwencomplex dat bestaat uit panden uit verschillende eeuwen die door middel van moderne architectuur met elkaar verbonden zijn. Een stadspaleisje uit 1641 vormt het middelpunt.]

Lijstjes:

Universiteiten en colleges met Nederlandse wortels:

Rutgers University, New Brunswick New Jersey, 1766

Central College, Pella Iowa, 1853

Hope College, Holland Michigan, 1866

Vanderbilt University, Nashville Tennessee, 1873

Calvin College, Grand Rapids Michigan, 1876

Northwestern College, Orange City Iowa 1882

St. Norbert College, De Pere, Wisconsin, 1898

Hofstra University, Hempstead New York, 1935

Dordt College, Sioux Center Iowa, 1955

Trinity Christian College, Palos Heights Illinois, 1959

Staten met grootste concentraties Nederlandse immigranten

Californië

Michigan

Illinois

Wisconsin

Iowa

New York

New Jersey

Washington State

Ohio

Steden met Nederlandse gemeenschappen

Grand Rapids Michigan

Holland, Michigan

Chicago, Illinois

New York

Albany

Bevolkingsgroei Holland, Michigan 1850-2007

1850 900

1870 2300

1900 8000

1930 15000

1960 25000

2000 35000

Nederlandse plaatsnamen rond New York

Begin eigen bestuur

Stad

Nieuw Amsterdam (New York) 1653

Patroonschappen

Rensselaerswijck 1632

Nieuwer Amstel (New Castle) 1657

Dorpen

Middelburgh (Newtown) 1642

Heemstede (Hempstead) 1644

Vlissingen (Flushing) 1645

's-Gravesande (Gravesend)

Breuckelen (Brooklyn) 1646

Beverwijck (Albany) 1652

Amersfoort (Flatlands) 1654

Midwout (Flatbush)

Vreedlandt (Westchester) 1656

Rustdorp (Jamaica)

Haerlem (Harlem) 1660

Boswijck (Bushwick) 1661

Wiltwijck (Kingston)

Bergen

Nieuw Utrecht

Staten Eylandt (Staten Island) 1664

Kleine nederzettingen

Kinderhoek, Nieuwdorp (Hurley),

Claverack, Arnhem

Bron: *Encyclopedia of New York State* (2005) 1050

Protestantse kerkgenootschappen in Noord-Amerika met een Nederlandse oorsprong

naam	Stichtingsjaar	Aantal zielen (in 2000)	Aantal kerken
Reformed Church in America	1628	300,000	950
Christian Reformed Church in North America	1857	275,000	1,000
Netherlands Reformed Congregations	1877 (1907)	9,600	26
Free Reformed Churches	1921 1961/74)	4,200	18
Protestant Reformed Church	1926	7,000	28
Canadian Reformed Church	1950	15,000	49
Reformed Congregations in North America	1963	1,530	4
Heritage (Netherlands) Reformed Congregations	1993	2,000	9

Bron: George Harinck en Hans Krabbendam, red., *Morsels in the Melting Pot: The Persistence of Dutch Immigrant Communities in North America* (Amsterdam: VU University Press, 2006), 20.

Chronologie

1602 Verenigde Oost Indische Compagnie opgericht

1609 Henry Hudson verkent de oostkust rond New York en de baai van de Delaware

1614 De naam Nieuw Nederland verschijnt voor het eerst in een officieel document

1624 Eerste immigranten komen aan in Fort Orange (Albany)
1625 Stichting van Fort Amsterdam (later Nieuw Amsterdam)
1626 koop van Manhattan Eiland
1628 Piet Heyn verovert Spaanse zilver vloot; eerste Nederlandse protestantse kerk gesticht
1631 Begin patroonschappen
1647-64 Petrus Stuyvesant directeur generaal van Nieuw Nederland
1653 Nieuw Amsterdam krijgt eigen stadsbestuur; Wall Street gebouwd tegen dreiging Engelse kolonisten
1664 Overgave van Nieuw Nederland aan Engelse vloot, naam verandert in New York
1673 New York tijdelijk (15 maanden) weer in Nederlandse handen
1764 Eerste preek in het Engels in de Reformed Church in New York
1772 De Protestant Reformed Dutch Church wordt onafhankelijk van Amsterdam
1776-83 Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog
1776 Eerste saluutschot afgevuurd door het Nederlandse fort op St. Eustatius voor de Amerikaanse vlag op de *Andrew Doria* (November 16)
1782 Amerikaanse onafhankelijkheid door Nederland erkent, handelsverdrag gesloten
1846 Eerste emigratiegolf uit Nederland
1861-65 Amerikaanse Burgeroorlog
1903 Stichting Nederlandse Kamer van Koophandel in New York
1948-52 Amerikaanse Marshallhulp voor Nederland
1948 Tweede emigratiegolf uit Nederland
1962 Stichting Amerikaanse Kamer van Koophandel in Rotterdam
1982 Viering tweehonderd jaar diplomatieke betrekkingen; Koningin Beatrix spreekt het Congres toe
1989 George H.W. Bush bezoekt als eerste Amerikaanse president in functie Nederland